

koji je bio vrlo miserabilan, a ne sjajan, kako ga naduvenim tonom opisuje »Agramer Zeitung«. Dobri car sasvim mi se je sažalio, kad je ušao u naš Zagreb. A meni slobodno možete vjerovati, koji sam lično sve to vidio. Jer ne samo da nijesu svi slavoluci bili na vrijeme gotovi poradi lijenosti radnika Hrvata, nego je također i oduševljenje bilo vrlo slabo, te se je sve do banskih dvoriju čulo tek pojedince koji usklik: »Živio car!« Uistinu je bio vrlo slab doček priredjen tom našem mladom monarhu, koji je imao biti u aralima označen svečanim crvenim slovima. Dapače nije bilo jučer ni rasvjete, a i za danas je bila ista otkazana poradi kišovita vremena. Vidjelo se je jasno na caru, da je bio poradi svega toga vrlo nezadovoljan. Sam

ban, koji je sa carem došao, bio je također srdit poradi tog dočeka i ponašanja »njegovih Hrvata«, koji su mogli, da su htjeli sve na vrijeme već prije svršiti. Drugačije su cara dočekali Magjari, makar što su se prije toga još i bunili.

Konačno piše dne 8. listopada ovo: U Zagrebu je sada opet sve tiho i mrtvo. Veličanstvene(!) svečanosti su prestale, koje će caru uistinu ostati nezaboravne(!). Sve se je ponesrećilo. Dapače i rasvjeta, od koje se je toliko nadalo, bila je vrlo nepotpuna i žalosna. »Živio« poklici vjernih Hrvata su izginuli u užasnoj kiši, koja je upravo lijevala na grad Zagreb, koji je kao careva zaručnica sav bio svečano okićen.

Dr. Franjo Bučar.

ADOLF HUDOVSKI.

U drugoj polovini XIX. stoljeća budio se Zagreb na nov život. Spajanjem sredovječnih jurisdikcija u jedan kraljevski i slobodni grad (1850.) udaren je temelj i označen pravac njegovom budućem razvoju. Generacija što je tada bila na čelu grada našla se pred mučnim zadatkom da iz četiri starovjeke varošice sa stoljetnim tradicijama stvori bazu za budući kulturni i privredni centar tek nedavno probudene nacije, a sve to u doba kad je svaku ekspanziju spustavala željezna ruka neprijateljskoga austrijskog apsolutizma s germanizacijom. Jedini saveznici u tom nastojanju bijahu pretstavnstvu ondašnjeg Zagreba ljubav rođenom gradu i svijest o njegovoj velikoj ulozi u budućnosti. Prvaci tadašnjega gradskog vijeca dobro su znali, da je prvi uvjet za napredak valjana i sredena administracija, a znali su sebi naći i saradnike, koji će u gradskoj upravi izvršiti osnovni organizatorni posao. Jedan od tih saradnika — prvih osnivača moderne gradske uprave — bio je Adolf Hudovski, senator grada Zagreba.

Prema tradiciji što se sačuvala u porodici Hudovski ona je poljskoga porijekla. Među plemićima koji su iza prve diobe Poljske (1772.) ostavili domovinu bio je po toj tradiciji i djed pomenutog senatora Hudovskog koji se sa ženom i sinčićem zaputio preko Ugarske u Hrvatsku. Roditelji se putem razbole i umru oboje, a mališ ostaviš sam dopre nekako do Osijeka gdje ga primiše na odgoj u jezuitski samostan. Kasnije stupi u vojsku, postade oficir, pa je kao kapetan služio u Bjelovaru, gdje mu se rodio sin Adolf. Zanimljivo je, da je još jedan od najzaslužnijih glavarara grada Zagreba, načelnik Mošinski, također potomak poljskih plemića-emigranata. I jedan i drugi,

i ako porodom i osjećajem Hrvati, sačuvali su uspomenu na svoje porijeklo i vazda ga se s ponosom sjećali. Tako nam je bratski poljski narod u potomcima svojih iseljenika dao dva znamenita radnika na komunalnom polju koji su za razvitak grada Zagreba stekli neprolaznih zasluga.

Adolf Hudovski školovao se u zagrebačkoj gimnaziji a tu je svršio i tadašnju »filosofiju« godine 1848. Svoju mladost proživio je dakle u doba, kad se ilirizam već razbuktao u snažni nacionalni pokret, pa nije čudo da je za sav vijek sačuvalao vjeru u ideje narodnoga preporoda što ih je tada primio. Kad je ban Jelačić digao vojsku, Hudovski stupa u »narodnu stražu« i siječnja 1849. postaje u njoj potporučnikom, a listopada iste godine sudjeluje u ratu s Magjarima.

Slavne bojeve i osnove o slobodi 1848. godine prekinuo je tragičan preokret. Namjesto oslobođenja zavlada ropstvo germaniskog apsolutizma. Sred opće klonulosti i razočaranja a uz oskudicu uzrokovanu dugim ratovima i propašću feudalizma, omladina što se vratila s bojnih polja razila se po službama po kancelarijama nove državne administracije u kojima su agovali Nijemci. U to doba počima Hudovski karijeru (1851.) kao činovnik državnog računovodstva u Zagrebu. Uz uredski rad bavio se i knjigom, pa ga godine 1853. pozvaše da kroz neko vrijeme predaje na zagrebačkoj gimnaziji kao suplent »ilirski« i njemački jezik. No ubrzo se opet vraća svojoj službi, a brojna pismena priznanja njegovih starješina hvale ga neobično spremna i odlična činovnika.

Za Bachova apsolutizma iza rata 1848./49. općina grada Zagreba proživjela je tešku krizu. Ratne godine ostaviše nered i zastoj u gradskoj administraciji, a tuđinska državna

vlast kojoj bijaše glavni cilj da uništi slobodu municipija nije se baš trudila da ukloni tu dezorganizaciju. Zbog ovakovih prilika zavlada tada i u gradskim financijama kaos. Gradsko je vijeće uvidjelo da će samo jaka i sigurna ruka stručnjaka učiniti kraj tomu nesnosnom i opasnom stanju, pa je zatražilo da se za taj posao pridijeli gradu Hudovski. Mjeseca aprila 1858. stupa Hudovski u gradsku službu, isprva samo kao pridijeljeni državni činovnik, no već u studenom iste godine izabralo ga je gradsko zastupstvo

Adolf Hudovski

ekonomskim savjetnikom, a kod obnove magistrata u ožujku 1861. senatorom.

Čim je stupio u gradsku službu, odmah se Hudovski svom energijom dao na sredi vanje derutnih gradskih finansija. Njegovo izvješće o finansijskom stanju grada što ga je u studenom 1860. godine uputio gradskom zastupstvu otkriva upravo teške prilike u kojima se onih godina nalazila gradska općina. Koncem godine 1858. dosegli su dugovi grada za ono doba ogromnu svotu od 188.000 forinti, šta više neki vjerovnici općine već su prijetili ovrhom na osnovi pravomoćnih sudbenih odluka. Knjigovodstvo bilo je posve zanemareno, a za prijeko potrebne radove na ulicama, potocima i javnim zgradama nije bilo sredstava. Grad-

ska općina plaćala je državni porez čak i od prihoda gradskih daća — dakle porez od poreza — što nam se danas čini gotovo nevjerovatno. Bolničke troškove plaćao je grad ne samo za svoje, već i za strane pripadnike, čime mu je neopravdano nametnut golemi trošak od 12.000 forinti.

U prvi čas mislilo se u krugovima gradskog zastupstva da će za sanaciju općinskih finansija biti potreban zajam od najmanje 250.000 forinti. Hudovski je nasuprot tvrdio da zajam nije potreban, već da će se moći i dugovi otplatiti i redovne potrebe podmiriti, ako se uvede strogi red u finansijsko poslovanje grada. Prema njegovom predlohu imale su se najprije urediti računске knjige i po tom utvrditi što grad faktično duguje, a uskratiti podmirenje svijju tereta koji su gradu nepravom nametnuti. Sretstva za otplatu najprešnjih dugova, da se izbjegne ovršnoj prodaji gradske imovine, imala su se namaknuti unovčenjem vrijednosnih papira za 10.951 for. i prodajom gradske pivovare za 40.000 for. od koje grad dotad nije imao nikakove koristi, već samu štetu. Uz to je valjalo odmah zatražiti od nadležnih vlasti, da se grad riješi neopravdanih dugova na državnom porezu, bolničkim troškovima i t. d.

Sve ove predloge Hudovskoga prihvatilo je gradsko zastupstvo u sjednicama od 15. i 16. studenoga 1858. u kojima je ujedno odobren gradski budget za godinu 1859. što ga je on izradio. Budget je iznosio 160.247 for. rashoda i 145.119 for. redovnih prihoda, dok je višak rashoda od 15.128 for. pokriven nametom od 20% na državne neposredne poreze. To je ujedno prvi moderni i realni budget grada Zagreba poslije rata 1848./49. U spomenutom izvješću od 28. XI. 1860. godine sabrao je Hudovski sve rezultate svoga napornog rada od dvije i po godine i dao potpunu sliku razvoja gradskih finansija u godinama 1856.—1860. Uspjeh toga rada bio je izvanredan, jer je sanacija općinskih finansija provedena bez zajma i bez novih poreza, a u novčano poslovanje uveden je uzoran red. Gradskoj općini je u ime nepravilno nametnutog državnog poreza odnosno bolničkih troškova oprošteno 21.704 for. a u gotovom povraćeno 61.294 for., u svemu se dakle privrijedilo 82.999 for. Dugovi grada koji su godine 1858 iznosili 188.352 for. smanjili su se koncem 1860 na 69.116 for.

Gradsko je zastupstvo nagradilo Hudovskoga opetovanim priznanjima u zapisnicima sjednica, izabralo ga je ekonomskim savjetnikom i senatorom, a 31. XII. 1860. podijelilo mu je i pravo građanstva. Koliko se taj rad Hudovskoga i kasnijih godina cijenio, vidi se iz pohvalnog dekreta što mu ga je prigodom obnove magistrata godine 1868. upravio načelnik Frigan. Najznačajniji su ovi odlomci toga dekreta. »Častan za Vas

bje već povod, usljed kojega stupiste u gradsku službu, jer bivši pridijeljeni gradskom poglavarstvu na privremeno službovanje kao državni činovnik ponudi Vam gradsko zastupstvo razabравši predloge i radnje Vaše smjerajuće na uvođenje reda u financijalnoj upravi gradske občine, mjesto gradskoga vijećnika... Imenito naglasiti mi je, da je povodom predlogah po Vami stavljenih i izvedenih, uspjelo bez zajma odvaliti od gradske občine ogromni dug od četvrt milijuna i uzdržati red u novčanom prometu, pošto bjestе napornom i neutrudivom radnjom sastavili i uredili manjkavše računске knjige i druge potrebite preglede... Neobične ove uspjehe ovjenčali ste kao izvjestitelj za gospodarske poslove neumornim i revnim Vašim sudjelovanjem kod svih radnjah izvedenih u izminuvših godinah za uređenje i poljepšanje grada...».

Od godine 1860. dalje finansijske su prilike grada stabilne. Djelovanje Hudovskoga posvećeno je otsada njihovom daljem izgrađivanju i organizaciji, kakovu je tražio snažni razvoj grada a s tim u vezi i sve veće njegove potrebe naročito otkad se započela regulacija i izgrađivanje novih gradskih predjela.

Opsežan i naporan rad kod gradske uprave nije mogao da iscrpi neumornu radinost Hudovskoga, koji je kao finansijski stručnjak saradivao i kod mnogih javnih ustanova. Od godine 1860. bio je član odbora za podignuće spomenika banu Jelačiću, a 1863.—1866. član odbora za upravu narodnog kazališta. Nadalje ga je ban Šokčević 1867. imenovao članom istražnog povjerenstva koje je imalo izvršiti reviziju poslovanja društva »Narodni Dom« počevši od njegova osnutka. Od godine 1868. bio je učiteljem državnog računovodstva na pravoslovnoj akademiji.

Ovaj plodni i po svojim rezultatima zamašni rad Hudovskoga naglo je prekinut 15. listopada 1869. kad je Hudovski predao ostavku na svom položaju, a gradsko ju je zastupstvo uvažilo u sjednici od 2. studenoga Pravi razlog njegovom istupanju iz gradske službe bit će vjerovatno u političkim prilikama onoga doba, kad je najžešće bjesnila stranačka borba »do istrage« između unionističkoga bana Raucha i ogorčene opozicije »narodne stranke« kojoj je duhovnim vodjom bio Strossmayer, a uz koju je i Hudovski pristajao. Isti dan, kada je u gradsku vijećnicu stupio novi načelnik žestoki pristaša Rauchov, odlazi Hudovski u privatnu službu upravi riječke željeznice, koju se tada počelo graditi. Jamačno se nije htio iznevjeriti idejama narodnoga preporoda za koje je nekad vojevao pod zastavama bana Jelačića.

Dolaskom bana Mažuranića (20. IX. 1873.) iz temelja se mijenja politička situacija. Kon-

cem te godine opet se vrše izbori za gradsko zastupstvo u kojima pobjeđuje »narodna stranka« i jedan od njenih prvaka — Ivan Vončina postaje gradskim načelnikom. Sada se i Hudovski vraja u gradsku službu — novo zastupstvo izabralo ga je kod obnove magistrata (21. I. 1874.) senatorom. Tim izborom počima drugi i najplodniji perijod u životu Hudovskoga koji traje četvrt stoljeća, a sav je ispunjen požrtvovnim i predanim radom u korist grada. Odmah u početku toga perioda (1874.) vrši Hudovski pripravne radove za sklapanje prvog većeg investicijskog zajma gradske občine. Poteškoće u tom poslu bile su ogromne naročito stoga, jer su Magjari nastojali na svaki način spriječiti ili bar odgoditi taj odlučni korak u napretku Zagreba. Borba oko toga zajma vodila se više od jednog decenija. Trebalo je pobijati sve moguće prigovore i sumnje domaćih skeptika, a još više magjarskog ministarstva finansija. Taj posao vodio je Hudovski zamjernom energijom i stručnom vještinom na osnovi opsežnog materijala što ga je sam pribrao. Nakon što su prva nastojanja oko zajma osujećena, grad je od godine 1881. dalje svim silama forsirao rješavanje toga pitanja, no i sada je proteklo ravno sedam godina, dok je udovoljeno svim skrupulama tadašnjih vlasti i dok su raspršene sve bojazni i sumnje što su se javljale u građanstvu. Uz dugotrajne i često strastvene javne diskusije što su se o toj stvari vodile i u konferencijama i u štampi, Hudovski je proveo ovo pitanje kroz sve njegove peripetije do konačnog rješenja. Jednako intenzivno sudjelovao je kod rješavanje drugih važnih predmeta ne samo na području finansija već i u svim ostalim granama komunalne uprave. Naročito bio je upravo duša najzamašnijih naših komunalnih radova sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća kao što su gradnja vodovoda, uređenje mirogojskog groblja, gradnja tvornice duhana, gradnja vojarni i drugo. Neka od tih djela imadu i postanak svoj zahvaliti njegovoj zamisli, a druga su opet samo njegovom neutrudivom energijom i požrtvovnošću konačno dovršena i u život uvedena. Uz ostali svoj redovni zvanični posao izradio je Hudovski mnoštvo pravilnika, statuta i različnih elaborata te je kroz dugi niz godina sastavljao godišnja izvješća o upravi grada. Sve to mogao je izvesti samo čovjek njegove marljivosti koja je bila upravo poslovična i opće poznata. Kadgod je dugo u noć svijetlio prozor na gradskoj vijećnici, znalo se: senator Hudovski još uvijek radi...

Kao najstariji senator, Hudovski je redovito zamjenjivao odsutne načelnike, a za vakancije vodio je upravu grada kao »upravitelj gradskoga poglavarstva«. Jedan od najvećih njegovih radova u posljednjem de-

ceniju službe bila je »Osnova građevnoga reda« s obrazloženjem što ju je izradio godine 1894. po nalogu načelnika Mošinskoga.

Kako je Hudovski volio grad kome je posvetio sav svoj život i koliko se radovao njegovom napretku, o tom nam daje dokaza knjižica »Zagreb i okolica« što ju je izdao 1892. U tom »vodiču« lijepo su opisane znamenitosti Zagreba, i s pomosom se u njemu ističu njegove nove tekovine. Historijske bilješke pokazuju da je pisac dobro poznao povijest svoga grada, dok se u riječima kojima spominje neumrle zasluge Gaja i ilirskog pokreta osjeća zanos staroga borca iz 1848. godine. Naročito su obilni historijski podaci u povećanom njemačkom izdanju koje je namijenjeno strancima. Ovo djelo ni danas još nije izgubilo vrijednost, osobito je važno kao dokument o stanju Zagreba prije 40 godina iz kojega doba imamo vrlo malo sličnih publikacija.

U mir pošao je Hudovski 1899. godine nakon službe od 45 godina praćen priznanjem zastupstva i čitavoga grada u kojem je i zbog svoga rada i zbog rijetkih ličnih vrлина uživao neograničen ugled i poštovanje. Umro je godinu dana iza svoga umirovljenja 1900.

Decenij Bachovog apsolutizma 1850. do 1860., nema sumnje, jedan je od najtežih i najmračnijih perijoda hrvatske historije. Stradanje onoga vremena ostavila su dubokih tragova. Ipak naši moderni historici od reda ističu i priznaju, da je i to doba imalo pozitivnih strana. Među takve pozitivne pojave moramo svakako ubrojiti i preokret što se tada zbilo u shvatanju i vršenju činovničkog zvanja. Jer u feudalnoj Hrvatskoj u doba prije četrdesetosme godine još je nepoznato činovničko zvanje u demokratskom smislu. Javna služba bila je tada redovno plemićki privilegij, a vršenje njenih funkcija bijaše u stvari tek neka vrsta reprezentacije povlaštenog staleža. Nasuprot, decenij »apsolutizma« prvi je u nas demokratizovao državnu administraciju i stvorio u Hrvatskoj kader profesionalnih činovnika iz kojega su potekli kasniji vrsni organizatori naše uprave. Iz te škole izašao je i Hudovski. U radu oko rješavanja mnogovrsnih zadataka gradske uprave uspio je da do kraja razvije svoje znatne sposobnosti, jer ga je vodila misao da zvanični rad činovnika ne smije biti mehaničko vršenje dužnosti, nego svjesno služenje općem dobru.

Mirko Stanislavljević.

ČESTITKA IVŠI TKALČICU OD A. ŠENOE

*Zmožnomu človeku Ivši, krtu dogodovštine horvatske,
Kolumbušu novoveških pravac,
tanko i debelo popeva na njegovo godovno
kakti na dan 24. Juniuša 1874.
i alduje.*

Onufriuš Kopriva, poeta laškouličanski.

Tam gde stanuje Hranjec zagorianski viator
Tam gde ob črnoj reduti licitar penje svoj šator
Tam gde stoji numeruš osamdeset i drugi,
Kakvi su ono zmožne gospode cući?
Vila poveč mi, zar ljudstvo to nori?
— Norc si poeta! Gratulantov grmiju kori,
Vika ti kaže od toga se porodivša:
Vivat godovnjak! Vivat ašešor naš Ivša!

Ti anda Ivša, denes raketline pališ,
Svoga patronuša Svetoga Januša hvališ;
Ti anda Ivša kakti Alojzijuš samec,
Našeg orsağa horvatski novi ti Vramec;
Ti koj si u parvi lovil štiglece ptice
A kakti človek loviš naše stare pravice,
Tebi vika viče kakti buben se porodivša:
Vivat godovnjak! Vivat ašešor naš Ivša!

Cinkajte zvonci, bubnji bubnjite sada,
Ar momu srdcu velka je danas parada,
A vi mužari grmite, tresnite kruti
Naj se zaziblje celi breg ovaj žuti,